

על מה חרבה בוטשאטש?

במקום לספר על גדולתה ותפארתה, בוחר עגנון להתמקד בסיפוריו על עיר הולדתו במחלוקות ובמריבות של יושביה. בכך המשיך את גישתם של חז"ל שהסבירו מדוע חרבה ירושלים

מאת **מיכל שיר-אל** — י"א באב ה'תשע"ט (12/08/2019)

חז"ל שאלו "על מה חרבה ירושלים?", ויותר משביקשה השאלה להתעמת עם העבר היא עוררה במשך דורות את ההתבוננות בהווה וביקשה את השינויים הנדרשים מכל יחיד וקהילה באשר הם שם. דורות קראו את הסיפורים על אודות קמצא ובר קמצא, מרתה בת בייתוס, חכמים ומנהיגים ושלל דמויות ססגוניות שהמשותף להם התנהלות מוסרית לקויה, ובה ראו את העילה לחורבן ירושלים. טיטוס והרומאים נטלו חלק מצומצם ביותר בשלל הגורמים שהחריבו את העיר ושלחו את בניה לגלות ארוכה. דומה שאילו כינסנו תחת קורת גג אחת את אגדות החורבן היה עומד לפנינו ספר הקטרוג הגדול על ישראל מאת חכמי ישראל לדורותיהם.

שמואל יוסף עגנון, שהיה רגיש למגמה הרעיונית של חז"ל, צעד בעקבות מגמה זו. מראשית דרכו הספרותית הוא העניק ייצוג רב למצב המוסרי בעיירת הולדתו, היא בוטשאטש, אבל יותר מכול נראה שהעסיק אותו המוטיב המרכזי שבו תולים את חורבן ירושלים – מחלוקת ושנאת חינם.

מקור ראשון

אריז

העלם

מראשית כתיבתו עסק עגנון בסיבת החורבן - מחלוקת ושנאת חינם. ציור: אלישבע אלן הורוביץ, פחם ואקריליק על נייר, 2017. מתוך התערוכה "ראמן שבתוכך" המוצגת בימים אלו בסינמטק ירושלים צילום באדיבות: סדן הפקת אמנות

הגולה | **מרכז**
 ב-1920 עגנון מומחה למחשבות אנונימיות והניח את היסודות למחשבות אנונימיות שמופיעות בספרו "ביתו של הרב
 עדת חסידים בערב שבת אל היער, להתבוסס בכפור ובשלג. ב-1920 מתואר בסיפור "בנערינו ובזקנינו" ביתו של הרב
 הזקן שכל החלונות בו שבורים משום ידי יעקב, הם חסידי בעלז המתנגדים לו, אבל הרב עצמו מתנגד לציונים וקורא
 אותם "פושעים רשעים שקוראים לעצמם ציונים אין אלקים בלבם ודוחקים את הקץ".

בספטמבר 1939 יוצא לאור הסיפור "אורח נטה ללון" המוקדש לבוטשאטש. בעוד העולם היהודי הגאליציאני
 מוכר לנו בספר "הכנסת כלה" כעולם יהודי היושב על מכוננו, תוסס, עשיר ורב מעללים, כאן מופיעה עירו של המספר
 בעליבותה וניוולה בעקבות מלחמת העולם הראשונה. המחבר כמו אומר לצורך "קמח טחון טחנת" (בבלי סנהדרין צו
 ע"ב). העיר שבעבר התפארה בייצוא של רבנים ותלמידי חכמים לכל תפוצות ישראל מתגלמת בדמותו של ר' חיים,
 אשר את חייו הוא מסיים בשתיקה גדולה, נטול ענין בלימוד תורה, פרוד מאשתו, חי בבדידות, בעוני וזלות כשמש של
 בית המדרש. לא שפר חלקו גם של קנאבינהוט, מראשי הסוציאליסטים בעיר, שבימי גדולתו, קרי במלחמותיו, הוא
 מופיע בסיפור פשוט, ואילו בספר זה, שהוא ייצוג לעולם הגאליציאני העשיר, האיש מסיים את חייו נטוש בביתו עד
 שיוצא סירחונו לרחוב.

אם חשבנו שהמחלוקות והמריבות עד זוב דם הן עניין גלותי, מתברר שזו אחת הסגולות שעולות לארץ ישראל. באפוס
 הגדול על אודות העלייה השנייה, "תמול שלשום", מתאר עגנון שלל נושאים ועילות למחלוקת, לפירוד, לעוינות
 ולאיבה, ומכיוון שהיריעה רחבה ומוכרת מן התקשורת העכשווית נקצר בזאת. ב-1942 הוא מפרסם סאטירה על אודות
 גלויי הראש ומכסי הראש ומלחמתם זה בזה במדינה, עד כדי הזנחת צורכי המדינה ועיוות ערכי המוסר, הדין והמשפט.
 בסיפור "שלום עולמים" שם עגנון ללעג ולצחוק בני אדם אלו ומזהה את המוטיב המשותף להם - "אין צורך בראש
 דווקא".

בני אדם נטולי זהות אישית, ההולכים אחר אדם אחר, בין אם על ראשו מגבעת סמוט או בלורית מתנפנפת, שדעתם
 צפויה וידועה לכל עניין ודבר, לכל סוגיה, לכל אירוע שיבוא בעתיד עד סוף כל הדורות, ועל כן הם שוללים את זולתם,
 מכתמים ומכפישים, וסופם להגיע לשפיכות דמים, בין אם באמצעות העט או החרב.

לאחר השואה וחורבן עירו וכל העולם הגאליציאני שממנו יצא, יוצא עגנון בעשרים שנות חייו האחרונות למסע הגדול
 של בניין עירו כמצוי בספר "עיר ומלואה". להפתעתנו, למרות ההבטחה לספר על עיר שהייתה "מלאה תורה וחכמה
 ואהבה ויראה וחסד" (מתוך דף הפתיחה לעיר ומלואה), שליש ויותר מהספר מוקדש לניוון המוסרי, לעושק ועוול
 כלפי יתומים ואלמנות, למעשי נבלה שעשו איש ברעהו, לגילויי הנהגה מסואבת הטובעת בתאוות ויצרים ולרדיפות בין
 כתות שונות. והאיש עגנון אינו מכסה דבר מעין הקוראים. אדרבה, כתיבתו סרקסטית, צינית, מושחזת בתיאור מעללי
 האנשים "עד שבא השיקוץ המשומם והטמאים והמטורפים אשר עמו ועשו בה כליה".

האמת היא העיקר

אז מה אומר לנו עגנון ביצירתו הענקית שאין דומה לה עד היום? נראה שעגנון ממשיך את דרכם של חז"ל ומעמיד
 בראש זיכרון עירו לא את פארה ותפארתה של העיר. בכך יעסוק ישראל כהן שערך את הספר "קהילת בוטשאטש" ובו

כסופר, עגנון עושה מעשה בחירה מובהק בדרכם של חז"ל, להתבונן על העבר, לספר על מעשי ידי ישראל, כאשר קהל היעד שלו מצוי בהווה ובעתיד – בירושלים, תל אביב, דגניה, לונדון ופריס. הדגם החז"לי "בימים ההם בזמן הזה" עומד לנגד עיניו, ולכן בפתיחה המיוחדת והחריגה לסיפור "מזל דגים" הוא כותב "שאני אומר לא פירוט הפרטים הוא העיקר ולא יישוב דברים שאינם מן העיקר הוא העיקר, ולא היופי הוא העיקר, אלא האמת הוא העיקר". האמת הערכית והמוסרית היא עניינה ומרכזה של יצירת עגנון.

הכול יודעים שירושלים נחרבה על ידי הרומאים עקב נסיבות גיאופוליטיות של הימים ההם. הכול יודעים שבוטשאטש נחרבה על ידי הנאצים ומסייעיהם. ולמרות כן, עגנון כמו חז"ל, מתמקד בתיאור חיי היהודים, ומוציא מתחת עטו כתב אשמה חריף על המצב המוסרי של הקהילה, ראשיה ופרטיה. כך הוא מחלץ מן הפרק ההיסטורי שהמיט חורבן פיסי ורוחני על האומה משמעות רלוונטית לכל זמן ובכל מקום. את הסיפורים על חורבן הבית השני קל לנו לעכל בכל שנה ושנה בליל תשעה באב. עגנון בגבורה ובאומץ לב נדיר, ואולי גם בראייה לרחוק, מזמין אותנו לסיפורים מן העת האחרונה, כאשר עדיין הנפשות הפועלות חיות בתוכנו והן אולי גם נמנות עם קוראיו, כי "האמת מצוותה בכל מקום ובכל זמן ובכל דבר".

נמצא שביצירתו עגנון מדליק משואה שתלך לפנינו. סיפוריו מראשית דרכו ועד אחריתו הם כתב אזהרה המבקש לשמור על הבית השלישי שלא יהא דינו כדין הראשון והשני. וכך הוא מסיים את הסיפור הביקורתי והקשה "מזל דגים": "שאני אומר לך אין לך יפה מן האמת, שמלבד שיפה היא האמת מחמת עצמה מלמדת היא את האדם דעת". האמת המוסרית הנחשפת בסיפור הבדיוני עדיפה על התיעוד ההיסטורי. היא מסתכלת על המציאות על מנת לעורר את דעת האדם לבקש אחר תיקונו של עולם. בסיפוריו מבקש עגנון לתקן משהו בעולם, ובלשונו, "לואי שיהו דברינו לברכה".

הציטוטים במאמר לקוחים מספרי ש"י עגנון. כל הזכויות שמורות להוצאת שוקן

תגיות: חורבן מוסף שבת ש"י עגנון תשעה באב

Promoted Links by Taboola

אולי יעניין אותך

טיפול בוטוקס למתיחת העור: המדריך המלא

לכחול לבן יש בעיה מהותית בצמרת

מהקרב בסלוקי ועד למפקדת קצין חינוך ראשי

